

رابطه هوش هیجانی با پرخاشگری و سازگاری دانش آموزان دختر دبیرستانی شهر تهران

سیده رباب سیاسی^۱، محبوبه اسدی^۲، علی اکبر صلاحی^۳

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

^۲ کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران.

^۳ هیئت علمی گروه روانشناسی، واحد یادگار امام خمینی (ره)، دانشگاه آزاد اسلامی، ری، ایران.

چکیده

پژوهش حاضر باهدف بررسی رابطه هوش هیجانی بر کاهش پرخاشگری و افزایش سازگاری فردی-اجتماعی دانش آموزان دختر مقطع یازدهم متوسطه منطقه ۱۱ شهر تهران صورت گرفته است. این پژوهش از جمله پژوهش کمی از نوع همبستگی می باشد. جامعه آماری، شامل کلیه دانش آموزان دختر در مقطع یازدهم متوسطه شهرستان تهران که در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ مشغول به تحصیل می باشند بوده و نمونه این پژوهش را ۶۰ نفر از این دانش آموزان تشکیل می دهند که از بین جامعه مورد نظر با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شدن. ابزار اندازه گیری شامل پرسشنامه های هوش هیجانی بار-آن، پرخاشگری (AGQ) و سازگاری سینها وسینگ بود. نتایج با استفاده از نرم افزار SPSS و روش های آماری همبستگی صورت گرفت. نتایج به دست آمده با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون نشان داد بین هوش هیجانی با میزان پرخاشگری دانش آموزان دبیرستانی رابطه منفی وجود دارد و ضریب همبستگی ۰,۳۵۵-، با سطح معناداری ۰,۰۰۵ نشان داد بین دو متغیر با میزان اطمینان ۰,۹۹، صدم رابطه معنا دار است؛ و همچنین نشان داد بین متغیر هوش هیجانی و مولفه های سازگاری عاطفی با میزان ضریب همبستگی ۰,۲۸۸- و سطح معناداری ۰,۰۲۶ بین دو متغیر با میزان اطمینان ۰,۹۵، صدم رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

واژه های کلیدی: هوش هیجانی، پرخاشگری، سازگاری فردی-اجتماعی

مقدمه

پرخاشگری^۱ و رفتارهای خشونت‌آمیز نوعی از اعمال خشونت علیه دیگران است که می‌تواند باعث آسیب یا صدمه به دیگران شود. عوامل روانشناختی، اجتماعی، بیولوژیکی و محیطی در ایجاد پرخاشگری نقش دارند. پرخاشگری بسته به نوع الگوی رفتاری، می‌تواند تقسیم بندی‌هایی داشته باشد (مثلاً حمله فیزیکی علیه خود، علیه اشیاء و دیگران). بسیاری رفتارها تهاجمی‌اند گرچه ممکن است آسیبی ایجاد نکنند. خشونت کلامی از آن جمله است (سادوک^۲، ۲۰۰۳، ۱۵۰-۱۵۸). روانشناسان معتقدند که پرخاشگری ریشه بسیاری از مشکلات روانی و رفتاری نوجوانان است. این رفتارها در صورت بروز، می‌توانند سبب مشکلات بین فردی، جرم و بزه و تجاوز به حقوق دیگران شده و در صورت درون‌ریزی شدن قادر به ایجاد انواع مشکلات جسمی و روانی می‌باشند (عبدالخالقی و دیگران، ۱۳۴۸، ۱۴۳).

سازگاری به عنوان شاخص یکپارچگی، هماهنگی رفتاری افراد، به شکلی که افراد دیگر جامعه شخص را به عنوان یک فرد با سازگاری مناسب بشناسند، در نظر گرفته شده است (کولینز^۳، ۱۹۹۰). سازگاری جریانی است که در آن فرد برای وفق دادن خود با فشارهای بیرونی و درونی تلاش میکند (رید_ویکتور، ۲۰۰۴). سازگاری در قاموس روان‌شناسی عبارت است از رابطه‌ای که هر ارگانیسم با توجه به شرایط پیرامون محیطش، با محیط برقرار می‌کند این اصطلاح معمولاً به سازگاری روان‌شناختی یا اجتماعی اشاره دارد و با اشاره به معنای ضمنی مثبت آن وقتی به کار گرفته می‌شود که فرد در یک فرایند مستمر و پرمایه برای ابراز استعدادهای خود و واکنش نسبت به محیط و در عین حال در جهت تغییر آن به گونه ای مؤثر و سالم، درگیر است (ربر^۴، به نقل از فرقدانی، ۱۳۸۳). سازگاری فرایندی است در حال رشد شامل توازن بین آنچه افراد می‌خواهند و آنچه جامعه شان می‌پذیرد یا به عبارت دیگر سازگاری یک فرایند دو سویه است از یک طرف فرد به صورت مؤثر با اجتماع تماس برقرار می‌کند و از طرف دیگر اجتماع نیز ابزارهایی را تدارک می‌بیند که فرد از طریق آن‌ها توانایی‌های بالقوه خویش را واقعیت می‌بخشد (نیوکا^۵، به نقل از فرقدانی، ۱۳۸۳).

فوکه و گلوبلار^۶ سازگاری را فرایندی پویا می‌دانند که به واسطه‌ی آن فرد تلاش می‌کند تا نیازهای درونی خود را به واسطه پاسخهای رشد یافته، کار آمد و سالم ارضا نماید. درحالی‌که به‌طور همزمان با تقاضاهای محیط مقابله می‌کند تا رابطه‌ای هماهنگ بین خود و محیط ایجاد کند. آنان برای سازگاری یازده مؤلفه در نظر گرفته‌اند که در چهار زمینه‌ی اصلی طبقه بندی می‌شوند: روابط فردی، روابط خانه، روابط اجتماعی و روابط رسمی (به نقل از نل، ۲۰۰۵). سازگاری فرایندی است که برآیند تأثیر عوامل فردی، خانوادگی و محیطی می‌باشد و پدیده ای تک‌علیتی محسوب نمی‌گردد (زکی، ۱۳۸۹).

مایر و سالووی (۱۹۹۷) هوش هیجانی را متشکل از چهار توانایی دریافت هیجانات، استفاده از هیجانات (توانایی مهار هیجان برای تسهیل فعالیت‌های شناختی مثل تفکر و مساله‌گشایی)، فهم هیجانات (توانایی درک زبان هیجان و پی بردن به رابطه‌ی پیچیده‌ی بین هیجانات)، مدیریت کردن هیجانات (توانایی تنظیم هیجانات خود و دیگران) می‌دانند. گلمن (۱۹۹۵) نیز هوش هیجانی را شیوه‌ی استفاده‌ی بهتر از IQ از طریق خود کنترلی، اشتیاق، پشتکار و خودانگیزی می‌داند. او هوش هیجانی را مولفه‌های فردی و اجتماعی می‌داند و معتقد است مولفه‌های فردی هوش هیجانی شامل خودآگاهی، خود تنظیمی و

¹ aggression

² sadock

³ Collins

⁴ Reber

⁵ Niwka

⁶ Grobbelaar & Fouché

خودانگیزی و مولفه‌های اجتماعی هوش هیجانی شامل همدلی و مهارت‌های اجتماعی است که زیر مجموعه‌های هر کدام عبارتند از: مولفه‌ی خودآگاهی: آگاهی هیجانی، خودسنجی دقیق و اعتماد به خود؛ خودتنظیمی: خودکنترلی، قابلیت اعتماد، جدیت و وظیفه‌شناسی، انطباق‌پذیری و نوآوری؛ خودانگیزی: شامل پیشرفت، تعهد، ابتکار و خوش بینی؛ همدلی^۷: فهم دیگران، رشد دادن دیگران، جهت‌گیری، خدمت‌گذاری، تنوع‌نفوذ و آگاهی سیاسی؛ مهارت‌های اجتماعی: تاثیر و نفوذ، ارتباط، مدیریت تعارض، رهبری، تغییر، برقراری پیوند، همکاری و مشارکت، صلاحیت‌های گروهی.

بی‌تردید شیوع پرخاشگری و ناسازگاری در میان نوجوانان موجب نگرانی بسیاری از خانواده‌ها اولیاومربیان ومسولان کشور شده است. گسترش روز افزون این نابهنجاری‌های رفتاری در شکل‌های گوناگون برزندگی فردی واجتماعی نوجوانان تاثیر منفی گذاشته وآرامش وایمنی را مورد تهدید قرارمیدهد (انتصار فومنی، ۱۳۹۴). از طرفی همه انسان ها نیازمند رابطه برقراری ارتباط با دیگران هستند. کاملاً بدیهی است که نوجوانان و جوانان، حاملین اصلی فرهنگ و تمدن در هر جامعه‌ای به شمار میروند و این در حالی است که در کشور ما این قشر با ناسازگاری‌هایی از قبیل اختلالات روانی، اعتیاد، فرار از منزل، بزهکاری و... مواجهند. با این که تا کنون تحقیقاتی در این زمینه صورت گرفته از جمله تاثیرات هوش هیجانی بر عملکرد کارمندان، تاثیر بر توانایی نیروی انسانی و نیز جامعه پرستاری و تاثیر بر دانشجویان پزشکی و غیره. همچنین تحقیقاتی در رابطه با تاثیر هوش هیجانی بر دانش‌آموزان صورت پذیرفته که بسیار کلی صحبت می‌کنند؛ اما برتری و بدیع بودن پژوهش حاضر و دلیل انتخاب آن این است که این پژوهش تا کنون در این جامعه‌آماری (دانش‌آموزان منطقه یازده شهر تهران) بررسی نشده است. پرخاشگری بعنوان نوعی هیجان خشم یکی از مهمترین مشکلات نوجوانان در برقراری ارتباط با دیگران است. این رفتارها در صورت بروز می‌توانند سبب مشکلات بین فردی، جرم و بزه و تجاوز به حقوق دیگران شده و در صورت درون ریزی شدن قادر به ایجاد انواع مشکلات جسمی و روانی می‌باشند. همچنین رفتار آدمی تحت تاثیر عوامل مختلفی؛ از جمله خانواده، مدرسه، گروه همسالان و سایر عوامل فردی و اجتماعی و زیستی قرار دارد و شخصیت انسان در صورتی به کمال میرسد که بین او و محیط پیرامونش تعادل و تعامل مناسبی صورت پذیرد. فشارهای اجتماعی به وضوح تأثیر فراوانی بر رفتار فرد دارد. از طرفی دیگر انسان موجودی انعطاف‌پذیر است. او نه تنها با محیط سازگار می‌شود؛ بلکه محیط را بر طبق خواسته‌های خود دگرگون می‌کند؛ بنابراین سازگاری و هماهنگ شدن با خود و محیط پیرامون خود برای هر موجود زنده‌ای ضرورتی حیاتی است، تلاش روزمره آدمیان جملگی بر حول سازگاری دور میزند. تحقیقات نشان داده که کمک هوش هیجانی میتوان هیجانها رامدیریت نمود بنظر میرسد که ارایه دادن روش‌ها برای هوش هیجانی میتواند تاحد زیادی برکاهش پرخاشگری نوجوانان بخصوص پرخاشگری فیزیکی وخصومت و همچنین افزایش سازگاری تاثیر داشته باشد. در این پژوهش که از نوع بنیادی می‌باشد با استفاده از روش همبستگی می‌توان رابطه بین متغیرهای پرخاشگری و سازگاری را با هوش هیجانی بررسی کرد ودر نتیجه با در نظرگرفتن اهمیت نقش نوجوانان و جوانان در جامعه می‌توان با بکارگیری روش‌های آموزشی موجب افزایش هوش هیجانی دانش‌آموزان شویم. این پژوهش با هدف بررسی رابطه هوش‌هیجانی با میزان پرخاشگری و سازگاری وهمچنین فرضیه اصلی رابطه بین هوش‌هیجانی و میزان پرخاشگری وسازگاری فردی و اجتماعی وفرضیه‌های فرعی رابطه بین هوش‌هیجانی دانش‌آموزان وسازگاری اجتماعی آنان و رابطه بین هوش‌هیجانی و پرخاشگری دانش‌آموزان و نوع این رابطه به دنبال پاسخدهی به این سوال می‌باشد: آیا بین هوش‌هیجانی با میزان پرخاشگری وسازگاری فردی و اجتماعی در نوجوانان مقطع دبیرستان ارتباطی وجود دارد؟

⁷ empathy

روش

در این پژوهش از روش پیمایشی جهت جمع آوری و سنجش داده‌ها و اثبات فرضیات استفاده شد. این پژوهش از نوع کمی و از لحاظ هدف از نوع بنیادی است و جزء طرح‌های همبستگی محسوب می‌شود که به روش پیمایشی اجرا گردید. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دختر مقطع ۱۱ دبیرستان دخترانه محمودزاده، منطقه یازده شهر تهران می‌باشد که از بین پنج کلاس ۳۳ نفره تعداد ۶۰ نفر در مقطع تحصیلی متوسطه به عنوان نمونه به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. در این پژوهش جامعه آماری، دانش‌آموزان مقطع یازدهم مدرسه محمودزاده منطقه یازده تهران بودند. این مدرسه دارای پنج کلاس مقطع یازدهم بود که دو کلاس جهت نمونه به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده با استفاده از روش قرعه‌کشی انتخاب شد.

در این پژوهش به منظور جمع‌آوری داده‌ها از سه پرسشنامه که در ادامه هر یک از آن‌ها توضیح داده شده، استفاده شده است:

پرسشنامه هوش هیجانی بار-آن (EQ-i)^۸

اولین مقیاس هوش هیجانی بار-آن در سال ۱۹۸۰ با طرح این سوال که چرا بعضی مردم نسبت به بعضی دیگر در زندگی موفق‌ترند آغاز گردید. مقیاس هوش هیجانی او دارای ۹۰ گویه و پانزده خرده‌مقیاس است. پاسخ‌های آزمون نیز در روی یک مقیاس ۵ درجه‌ای در ردیف لیکرت (کاملاً موافقم، موافقم، تا حدودی، مخالفم و کاملاً مخالفم) تنظیم شده‌است. پرسشنامه دارای ۹۰ سوال است که نخستین پرسشنامه فرا فرهنگی ارزیابی هوش هیجانی است. (راحله سموعی و همکاران، ۱۳۸۴)

پرسشنامه پرخاشگری (AGQ)^۹

پرسشنامه پرخاشگری AGQ یک مقیاس خود گزارش‌دهی مدادکاغذی است. این پرسشنامه را آرنولد اچ باس و پری در سال ۱۹۹۲ ساخته است. این پرسشنامه دارای ۳۰ سوال است که ۱۴ سوال آن «خشم»، ۸ سوال «تهاجم» و ۸ سوال دیگر عامل «کینه توزی» را می‌سنجد. در این پرسشنامه آزمودنی به یکی از ۴ گزینه هرگز، به ندرت، گاهی اوقات و همیشه، پاسخ گفته و برای هر یک از ۴ گزینه مذکور به ترتیب مقادیر ۰، ۱، ۲، ۳ در نظر گرفته می‌شود. بجز ماده ۱۸ که بار عاملی منفی دارد و جهت نمره گذاری در آن معکوس است، نمره کل این پرسش نامه از ۰ تا ۹۰ و با جمع نمرات سوال‌ها به دست می‌آید.

پرسشنامه سازگاری فردی-اجتماعی دانش‌آموزان دبیرستانی سینه‌ها و سینگ:

این پرسشنامه یک ابزار خود-گزارشی مداد-کاغذی است که در سال ۱۹۹۳ توسط سینه‌ها و سینگ ساخته شده و در سال ۱۳۷۷ توسط کرمی ترجمه و نگارش شده‌است. این پرسشنامه دانش‌آموزان دبیرستانی (گروه سنی ۱۴ تا ۱۸ ساله) با سازگاری خوب را از دانش‌آموزان با سازگاری ضعیف در سه عامل، شامل سازگاری عاطفی، اجتماعی و آموزشی (هر کدام شامل ۲۰ گویه) جدا می‌سازد. همچنین آن‌ها را از لحاظ میزان سازگاری کلی یا عمومی می‌سنجد. پرسشنامه‌ی نهایی ۶۰ سوال دارد که از بین ۱۰۰ سوال اولیه با روش تحلیل عوامل به دست آمده است. سوالات به صورت پاسخ بلی و خیر می‌باشد. ارزش هر سوال نیز صفر و یک می‌باشد. نمره‌ی پایین نشان‌دهنده‌ی سازگاری بالاتر و نمره‌ی بالا نشان‌دهنده‌ی سازگاری پایین‌تر است.

^۸ Bar-On Emotional Quotient

^۹ Aggression Questionnaire

پایایی آزمون هوش هیجانی بار-آن (EQ-I):

پایایی آزمون از طریق محاسبه آلفای کرونباخ میزان آلفای کرونباخ برای کل آزمون ۰/۹۳٪ گزارش گردید این میزان (آلفای محاسبه شده در مرحله سوم) با آلفای محاسبه شده در مرحله دوم آزمون یکسان بدست آمده (راخله سموعی و همکاران، ۱۳۸۴).

روایی هوش هیجانی بار-آن:

روایی آزمون از اهمیت خاصی برخوردار است. هدف از بررسی روایی اساسی ارزیابی این است که پرسشنامه در سنجش آن چیزی که طراحی شده موفق عمل کرده است یا خیر. (بار-آن و پارکر، ۲۰۰۰)

روایی و پایایی پرسشنامه پرخاشگری:

خصوصیات روانسنجی این مقیاس توسط زاهدی فر، نجاریان و شکرکن (۱۳۷۹) بدست آمده است. ضرایب بازآزمایی به دست آمده بین نمره‌های آزمودنی در دو نوبت ۰/۶۴ و ۰/۷۹ و ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷ بوده است. همچنین اعتبار این پرسشنامه برای کودکان ۱۰ ساله توسط نجاریان در سال ۱۳۷۵ محاسبه و ۰/۸۵ گزارش شده است؛ و توسط اللهیاری برای دوره نوجوانی (۱۶ سالگی) در ایران هنجاریابی شده است.

روایی و پایایی پرسشنامه سازگاری:

سینها و سینگ (۱۹۹۳) فرم نهایی این پرسشنامه را بر روی نمونه‌ی ۱۹۵۰ نفری (۱۲۰۰ پسر و ۷۵۰ دختر) از دانش‌آموزان دبیرستانی که از چهل دبیرستان به تصادف انتخاب شده بودند، اجرا نموده و به کمک داده‌های گردآوری شده، پرسشنامه را برای جمعیت هدف هنجاریابی نمودند. ضریب پایایی به سه طریق و به شرح جدول زیر تعیین شد (ابوالفضل کرمی، ۱۳۷۷).

جدول ۱: ضرایب پایایی پرسشنامه‌ی سازگاری دانش‌آموزان دبیرستانی در پژوهش سینها و سینگ

روش مورد استفاده	عاطفی	اجتماعی	آموزشی	کل
دو نیمه کردن	۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۹۶	۰/۹۵
آزمون - بازآزمون	۰/۹۶	۰/۹۰	۰/۹۳	۰/۹۳
کودر- ریچاردسون ۲۰	۰/۹۲	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۴

مطابق جدول شماره ۱، پایایی کل پرسشنامه‌ی سازگاری دانش‌آموزان دبیرستانی در سه روش دو نیمه کردن، آزمون-

بازآزمون و کودر- ریچاردسون ۲۰، به ترتیب ۰/۹۵، ۰/۹۳ و ۰/۹۴ به دست آمده است (سینها و سینگ، ۱۹۹۳).

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده گردیده که از قابلیت‌های بالایی در تجزیه و تحلیل داده‌ها برخوردار می‌باشد. برای آمار توصیفی، داده‌های آماری مربوط به نحوه توزیع پاسخ دهندگان به ویژگیهای جمعیت شناختی و سایر ویژگیهای مورد نظر در پرسشنامه، آورده می‌شود. در این بخش به بررسی جداول فراوانی، میانگین، درصد، فراوانی، ضریب همبستگی پیرسون، ضریب تعیین، شاخص‌های چولگی و کشیدگی و انحراف معیار پرداخته خواهد شد. در بخش آمار

استنباطی، روش مورد استفاده همبستگی پیرسون است که توسط نرم افزار اس پی اس انجام گرفته و از این طریق به آزمون فرضیه‌های تحقیق پرداخته می‌شود. در ادامه ابتدا آمار توصیفی و سپس نتایج آزمون‌های آماری مورد بررسی قرار می‌گیرد.

یافته‌ها

آمار توصیفی: در این بخش داده‌های عمده تحقیق به صورت جداول کوتاه و روشن شامل جداول توزیع فراوانی، درصدها و شاخص‌های آماری مهم مانند میانگین، میانه، انحراف معیار، خطای معیار اندازه‌گیری و مانند این‌ها نشان داده می‌شود.

جدول ۲: شاخص‌های مرکزی برای آزمودنی‌ها بر اساس مولفه‌های پژوهش

شاخص‌های آماری	فراوانی	دامنه‌ی تغییرات	میانگین	واریانس	انحراف استاندارد	کجی	چولگی
هوش هیجانی	60	72.00	285.1167	323.834	17.99538	-0.783	0.2130
مولفه‌ی خشم	60	25.00	31.5000	35.441	5.95321	0.889	1.042
مولفه‌ی تهاجم	60	22.00	21.2667	27.724	5.26539	0.321	-0.641
مولفه‌ی کینه‌توزی	60	26.00	20.8333	32.853	5.73176	0.791	0.405
متغیر خشم	60	59.00	73.6000	207.702	14.41186	0.567	-0.015
سازگاری عاطفی	60	5.00	17.4333	2.351	1.53343	0.334	-0.741
سازگاری اجتماعی	60	5.00	16.2333	2.758	1.66078	0.051	-1.402
سازگاری آموزشی	60	7.00	12.9333	4.945	2.22365	0.460	-1.012
سازگاری کل	60	17.00	46.6000	22.719	4.76641	0.399	-0.872

نتایج به دست آمده در جدول بالا شاخص‌های مرکزی و پراکندگی را برای آزمودنی‌ها در متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد. آمار استنباطی: بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق و آزمون فرضیه‌ها

جدول ۳: نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف جهت بررسی پیروی داده‌ها از توزیع نرمال

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار آماره Z	سطح معنی داری
هوش هیجانی	60	285.1167	17.99538	۱۳۸.	0.055
مولفه‌ی خشم	60	31.5000	5.95321	59.1	0.31
مولفه‌ی تهاجم	60	21.2667	5.26539	0.242	0.29

۰,۱۱۲	۰,۵۸۲	5.73176	20.8333	60	مولفه ی کینه توزی
۰,۲۰۰	۰.095	14.41186	73.6000	60	متغیر خشم
۰,۲۵۴	۰.211	1.53343	17.4333	60	سازگاری عاطفی
۰,۰۹۸	۰,۸۸۰	1.66078	16.2333	60	سازگاری اجتماعی
۰,۳۵	۰,۷۹	2.22365	12.9333	60	سازگاری آموزشی
۰,۴۱	۰.117	4.76641	46.6000	60	سازگاری کل

نتایج به دست آمده در جدول، نتایج آزمون نرمال بودن توزیع میانگین نمره‌ی آزمودنی‌ها در متغیرهای مربوطه را نشان می‌دهد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که توزیع میانگین نمره‌ها برای آزمودنی‌ها نرمال می‌باشد. چون در تمام متغیرهای سطوح معناداری بزرگتر از ۰,۰۵ صدم می‌باشد.

فرضیه اول:

برای آزمون فرضیه رابطه هوش هیجانی و مولفه‌های پرخاشگری دانش‌آموزان دبیرستانی از مدل آماری ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد و نتایج بعد از تجزیه و تحلیل به صورت زیر ارائه گردید:

جدول ۴: ضرایب همبستگی بین مولفه‌های پرخاشگری با هوش هیجانی در دانش‌آموزان دبیرستانی

متغیرها	شاخص‌های آماری	هوش هیجانی
مولفه ی خشم	میزان ضریب همبستگی	-0.136
	سطح معناداری	۰.300
	درجه ی آزادی	60
مولفه ی تهاجم	میزان ضریب همبستگی	-0.259*
	سطح معناداری	۰.046
	درجه ی آزادی	60
مولفه ی کینه توزی	میزان ضریب همبستگی	-0.512**
	سطح معناداری	۰.000
	درجه ی آزادی	60
متغیر خشم	میزان ضریب همبستگی	-0.355**
	سطح معناداری	۰.005
	درجه ی آزادی	60

نتایج به دست آمده در جدول بالا رابطه‌ی بین هوش هیجانی و مولفه‌های پرخاشگری دانش‌آموزان دبیرستانی را با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد.

فرضیه دوم

برای آزمون فرضیه رابطه بین هوش هیجانی و مولفه‌های سازگاری دانش‌آموزان دبیرستانی از مدل آماری ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد و نتایج بعد از تجزیه و تحلیل به صورت زیر ارائه گردید:

جدول ۵: ضرایب همبستگی بین مولفه‌های سازگاری با هوش هیجانی در دانش‌آموزان دبیرستانی

متغیرها	شاخص های آماری	هوش هیجانی
سازگاری عاطفی	میزان ضریب همبستگی	.288*
	سطح معناداری	.026
	درجه ی آزادی	60
سازگاری اجتماعی	میزان ضریب همبستگی	.035
	سطح معناداری	.792
	درجه ی آزادی	60
سازگاری آموزشی	میزان ضریب همبستگی	.182۰
	سطح معناداری	.165
	درجه ی آزادی	60
سازگاری کل	میزان ضریب همبستگی	.165
	سطح معناداری	.207
	درجه ی آزادی	60

نتایج به دست آمده در جدول بالا رابطه‌ی بین هوش هیجانی و مولفه‌های سازگاری دانش‌آموزان دبیرستانی را با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد.

بحث و نتیجه‌گیری

در این تحقیق فرض محقق رابطه هوش هیجانی با میزان پرخاشگری و سازگاری در دانش‌آموزان دبیرستانی بوده‌است که محقق پس از جمع‌آوری داده‌ها و بررسی‌های آماری به نتایج زیر دست‌یافته‌است.

فرضیه اول: نتایج به دست آمده با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون نشان داد بین هوش هیجانی با میزان پرخاشگری دانش‌آموزان دبیرستانی رابطه وجود دارد.

- رابطه بین متغیر هوش هیجانی و مولفه‌ی خشم منفی می‌باشد؛ یعنی با افزایش هوش هیجانی میزان نمره‌ی آزمودنی‌ها در مولفه‌ی خشم کاهش می‌یابد؛ اما میزان این رابطه از نظر آماری معنادار نمی‌باشد. چون در میزان ضریب همبستگی مشاهده شده ی ۰,۱۳۶-، سطح معناداری مشاهده شده ی ۰,۳۰۰ بزرگتر از ۰,۰۵ صدم می‌باشد؛ بنابراین فرضیه‌ی محقق مبنی بر معناداری رابطه‌ی بین دو متغیر تایید نمی‌گردد.

- رابطه بین متغیر هوش هیجانی و مولفه‌ی کینه توزی منفی می‌باشد؛ یعنی با افزایش هوش هیجانی میزان نمره‌ی آزمودنی‌ها در مولفه‌ی کینه توزی کاهش می‌یابد. همچنین میزان این رابطه از نظر آماری معنادار می‌باشد. چون در میزان

ضریب همبستگی مشاهده شده $0.259-$ ، سطح معناداری مشاهده شده 0.046 کوچکتر از 0.05 صدم می‌باشد؛ بنابراین فرضیه‌ی محقق مبنی بر معناداری رابطه‌ی بین دو متغیر با میزان اطمینان 0.95 صدم و میزان احتمال خطای 0.05 صدم تایید می‌گردد.

- رابطه‌ی بین متغیر هوش هیجانی و مولفه‌ی خشم منفی می‌باشد؛ یعنی با افزایش هوش هیجانی میزان نمره‌ی آزمودنی‌ها در مولفه‌ی خشم کاهش می‌یابد. همچنین میزان این رابطه از نظر آماری معنادار می‌باشد. چون در میزان ضریب همبستگی مشاهده شده $0.355-$ ، سطح معناداری مشاهده شده 0.005 کوچکتر از 0.01 صدم می‌باشد؛ بنابراین فرضیه‌ی محقق مبنی بر معناداری رابطه‌ی بین دو متغیر با میزان اطمینان 0.99 صدم و میزان احتمال خطای 0.01 صدم تایید می‌گردد. فرضیه دوم: نتایج به دست آمده با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین هوش هیجانی با سازگاری فردی _ اجتماعی دانش‌آموزان دبیرستانی رابطه وجود دارد.

- رابطه‌ی بین متغیر هوش هیجانی و مولفه‌ی سازگاری عاطفی مثبت می‌باشد؛ یعنی با افزایش هوش هیجانی میزان نمره-ی آزمودنی‌ها در مولفه‌ی سازگاری عاطفی افزایش می‌یابد. همچنین میزان این رابطه از نظر آماری معنادار می‌باشد. چون در میزان ضریب همبستگی مشاهده شده $0.288-$ ، سطح معناداری مشاهده شده 0.026 کوچکتر از 0.05 صدم می‌باشد؛ بنابراین فرضیه‌ی محقق مبنی بر معناداری رابطه‌ی بین دو متغیر با میزان اطمینان 0.95 صدم و میزان احتمال خطای 0.05 صدم تایید می‌گردد.

- رابطه‌ی بین متغیر هوش هیجانی و مولفه‌ی سازگاری اجتماعی مثبت می‌باشد؛ یعنی با افزایش هوش هیجانی میزان نمره‌ی آزمودنی‌ها در مولفه‌ی سازگاری اجتماعی افزایش می‌یابد؛ اما میزان این رابطه از نظر آماری معنادار نمی‌باشد. چون در میزان ضریب همبستگی مشاهده شده 0.035 ، سطح معناداری مشاهده شده 0.079 بزرگتر از 0.05 صدم می‌باشد؛ بنابراین فرضیه‌ی محقق مبنی بر معناداری رابطه‌ی بین دو متغیر تایید نمی‌گردد.

- رابطه‌ی بین متغیر هوش هیجانی و مولفه‌ی سازگاری آموزشی مثبت می‌باشد؛ یعنی با افزایش هوش هیجانی میزان نمره‌ی آزمودنی‌ها در مولفه‌ی سازگاری آموزشی افزایش می‌یابد؛ اما میزان این رابطه از نظر آماری معنادار نمی‌باشد. چون در میزان ضریب همبستگی مشاهده شده 0.182 ، سطح معناداری مشاهده شده 0.165 بزرگتر از 0.05 صدم می‌باشد؛ بنابراین فرضیه‌ی محقق مبنی بر معناداری رابطه‌ی بین دو متغیر تایید نمی‌گردد.

- رابطه‌ی بین متغیر هوش هیجانی و مولفه‌ی سازگاری کل مثبت می‌باشد؛ یعنی با افزایش هوش هیجانی میزان نمره‌ی آزمودنی‌ها در مولفه‌ی سازگاری کل افزایش می‌یابد؛ اما میزان این رابطه از نظر آماری معنادار نمی‌باشد. چون در میزان ضریب همبستگی مشاهده شده 0.165 ، سطح معناداری مشاهده شده 0.207 بزرگتر از 0.05 صدم می‌باشد؛ بنابراین فرضیه‌ی محقق مبنی بر معناداری رابطه‌ی بین دو متغیر تایید نمی‌گردد.

هدف از مطالعه‌ی حاضر، بررسی رابطه هوش هیجانی با میزان پرخاشگری و سازگاری فردی _ اجتماعی دانش‌آموزان دبیرستانی بود. از جمله یافته‌های تحقیق همان طور که مشاهده شد بررسی همبستگی بین متغیر هوش هیجانی و پرخاشگری ارتباط منفی و معنادار آماری وجود دارد لذا با 95 درصد اطمینان میتوان گفت هر چه هوش هیجانی افراد بیشتر باشد میزان پرخاشگری در آنها کمتر خواهد شد یا هر چه پرخاشگری افراد بیشتر شود هوش هیجانی آنها کمتر خواهد شد چون همبستگی بین هوش هیجانی و پرخاشگری منفی از نظر آماری معنادار می‌باشد. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه با نتایج پژوهش‌های انجام شده زیر نیز مرتبط است. پژوهش مری نیوتن از دانشگاه کاپلا سال 2111 به عنوان آزمون سه مؤلفه هوش هیجانی که با پرخاشگری در محل کار وابسته هستند نشان داد که مهارت حل مسئله یک پیش بینی کننده معنی‌دار بر

کاهش پرخاشگری بود که با یافته‌های این پژوهش همخوانی دارند. نتایج این تحقیق با یافته‌های تحقیق (کیمیایی ۱۳۹۰) (سیجاوندی ۱۳۹۳) (عصمتی ۱۳۹۳) همسوست.

یافته‌های پژوهش نشان داد که هوش هیجانی و سازگاری عاطفی دانش‌آموزان رابطه معناداری دارد. این یافته‌ها بیان می‌کند که این گروه نوجوانان توانایی خوشبینی و درک عواطف خود و دیگران را دارند که تعیین کننده‌ی میزان سازگاری آنان با دیگران است؛ یعنی هر چقدر میزان هوش هیجانی آنان بالاتر باشد، میزان سازگاری آنان بیشتر می‌شود. البته وقتی نوجوانان آگاهی و درک اجتماعی بیشتری کسب می‌کند و در نتیجه، بهتر می‌تواند هیجان‌های خود را کنترل کرده، با دیگران سازگار شود؛ نتایج این تحقیق با یافته‌های تحقیق صفوی و لطفی (۲۰۰۸) رضویان شاد (۱۳۸۴) سخندان (۱۳۸۷) بشارت (۱۳۸۴) پیر هادی (۱۳۹۴) همسوست. سازگاری اجتماعی از مجموعه‌ای از عوامل درون فردی و بین فردی است؛ اینکه ما به سوی کسی جذب شویم یا نه، به عوامل بسیاری بستگی دارد که مهمترین آنها مجاورت، آشنایی، شباهت و جذابیت جسمانی است (اتکینسون و همکاران، 1383) یقیناً در میان عوامل بی‌شمار فردی، خانوادگی و محیطی، خصوصیات منشی، شخصیتی و خلقی فرد که با عواطف و احساسات او سر و کار دارد، نقش مهمی دارد که در کل، این استعداد را هوش هیجانی می‌نامند.

با توجه به یافته‌های پژوهش، به نظر می‌آید به‌کارگیری دوره‌ی برنامه‌های آموزشی هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی در طول دوران تحصیل، رویکرد مؤثری برای کاهش مشکلات رفتاری و پریشانی‌های هیجانی باشد و در عین حال، فرصت مناسبی برای افزایش سازگاری اجتماعی و بهبود یادگیری‌های آموزشی دانش‌آموزان باشد بنابراین، با توجه به رابطه‌ی معنادار بین هوش هیجانی و سازگاری هیجانی- اجتماعی، تربیت مؤلفه‌های هوش هیجانی به منظور افزایش ظرفیت روبه‌رو شدن با مشکلات و سازگاری مؤثر با دیگران برای دانش‌آموزان بسیار کلیدی است.

منابع و ماخذ

- اتکینسون، ریتا، ل.، اتکینسون، ریچارد، س؛ و هیلگارد، ارنست، ر. (۱۳۸۳) زمینه‌ی روانشناسی، ترجمه‌ی محمد نقی براهنی و دیگران، جلد دوم، تهران: انتشارات رشد، چاپ دوازدهم.
- انتصار فومنی. غلامحسین و افشار نجفی. علی (۱۳۹۴) تاثیر آموزش هوش هیجانی بر کاهش پرخاشگری و افزایش سازگاری فردی اجتماعی دانش‌آموزان پسر در دوره دوم متوسطه‌ی شهرستان قزوین.
- بشارت، محمد علی (۱۳۸۴) بررسی تأثیر هوش هیجانی بر کیفیت روابط اجتماعی " فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات روانشناختی، دانشکده‌ی علوم تربیتی و روانشناختی دانشگاه الزهراء، دوره‌ی ۱، شماره ۲، و 3، صص ۳۸-۲
- بشارت، محمد علی؛ رضازاده، سید محمد رضا؛ فیروزی، منیژه؛ حبیبی مجتبی، (۱۳۸۴) بررسی تأثیر هوش هیجانی بر سلامت روانی و موفقیت تحصیلی در مرحله‌ی انتقال از دبیرستان به دانشگاه، مجله علوم روانشناختی، 13، صص ۴۱-۲.
- پیرهادی زهره (۱۳۹۴) رابطه هوش هیجانی و افزایش سازگاری فردی و اجتماعی
- حجتی فر. یاسمین و درتاژ. فریبرز و روحانی نژاد. فاطمه (۱۳۹۴) بررسی رابطه‌ی هوش هیجانی والدین و سازگاری فردی و اجتماعی در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه‌ی شهر شوشتر
- راحله سموعی و همکاران موسسه تحقیقاتی علوم رفتاری سینا، ۱۳۸۴

- رضویان شاد، مرتضی. (۱۳۸۴) رابطه ی هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، پایان نامه ی کارشناسی ارشد دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تبریز.
- زاهدی فر شهین، نجاریان بهمن، شکرکن حسین (۱۳۷۹)، ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش پرخاشگری، دوره ۷، شماره ۱-۲، صص ۷۳-۱۰۲
- زکی، محمدعلی (۱۳۸۹) "سازگاری جوانان با دانشگاه و رابطه ی آن با حمایت اجتماعی (بررسی موردی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه اصفهان)". فصلنامه پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه شماره، ۴، ۱۳۰-۱۰۷.
- سخندان، توماچ. ر (۱۳۸۷) بررسی اثربخشی آموزش گروهی مهارتهای اجتماعی بر مشکلات رفتاری و عاطفی کودکان دبستانی شهرستان گنبد کاووس، پایان نامه کارشناسی ارشد مشاوره دانشگاه اصفهان.
- سلیمانی. اسماعیل و شیخ السلامی. علی و موسوی و مهناز (۱۳۹۵) اثربخشی هوش هیجانی برکفایت اجتماعی و تنظیم هیجانی دانش آموزان زور گو (غیر منضبط)
- سینها، ای، کی. بی و سینگ، آر. بی (۱۹۹۳) راهنمای پرسشنامه ی سازگاری دانش آموزان دبیرستانی). ترجمه ی ابوالفضل کرمی (۱۳۷۷). تهران: مؤسسه ی روان تجهیز سینا.
- شریفیان. صلاح (۱۳۹۴) بررسی رابطه بین پرخاشگری و هوش هیجانی در دانش جویان دانشگاه پیام نور شهرستان بوکان
- صفوی، محبوبه، موسوی لطفی، سیده مریم و لطفی، رضا، ۱۳۸۸. بررسی همبستگی بین هوش هیجانی و سازگاری عاطفی و اجتماعی در دانش آموزان دختر پیش دانشگاهی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۷-۱۳۸۶. **مجله ی پژوهنده**، جلد ۱۴، شماره ۵، صفحات: ۲۶۱-۲۵۵
- عاشوری چمن آبادی. علی اصغر و نجات. حمید و غلامپور سیجاوندی. و تیموری نوراله (۱۳۹۳) تاثیر آموزش هوش هیجانی بر افزایش سازگاری فردی اجتماعی و کاهش پرخاشگری دانش آموزان پسر پایه پنجم ابتدایی
- عبدالخالقی و دیگران (1348)، " بررسی ارتباط بازیابی ویدئویی - رایانه ای با پرخاشگری در دانش آموزان پسر مقطع راهنمایی تهران سال ۱۳۸۲"، **مجله علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی**، دوره ۱۵، شماره ۳، صفحه، ۱۴۵ - ۱۴۱.
- عصمتی، مسعود و عاشوری چمن آبادی، علی اصغر (۱۳۹۳) تاثیر آموزش هیجانی بر کاهش پرخاشگری و افزایش سازگاری فردی اجتماعی دانش آموزان دختر پایه ششم
- فرقدانی، آزاده. (۱۳۸۳) رابطه ی بین هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی دانشجویان دختر دوره کارشناسی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی، پایان نامه ی کارشناسی ارشد، رشته ی روانشناسی. دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
- فهندژ سعدی، فاطمه، افتخار سعادی، زهرا (۱۳۹۴) اثربخشی آموزش هوش هیجانی به والدین بر روی سازگاری فردی اجتماعی، تاب آوری و خودشکوفایی دانش آموزان
- کیمیایی. سید علی و رفتار. محمد رضا و سلطانی فر. عاطفه (۱۳۹۰) آموزش هوش هیجانی و اثر بخشی آن بر کاهش پرخاشگری نوجوانان پرخاشجوی

- Bar-on, R., & Parker, J. D. A. (2000) The handbook of emotional intelligence: theory, development, assessment, and application at home, school, and in the work place. San Francisco: Jossey-Bass.
- Collins, W.A. (1990). Parent-child relationships in the transition to adolescence: Continuity and change in interaction, affect, and cognition. In R. Montemayor & G.R. Adams (Eds.), From childhood to adolescence: A transitional period? Advances in adolescent development, 2. Newbury Park:
- Goleman D. Emotional intelligence. New York, NY.: Bantam Books; ۱۹۹۵
- Mayer, I. D., & Solovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P.
- Nell, R.D. (2005). Stress, coping resources and adjustment of married mothers in the teaching profession. Dissertation of MA in Counselling Psychology. The Nelson Mandela Metropolitan University
- Reed-victor, E. (۲۰۰۴). Individual differences and early school adjustment: Teacher appraisals of young children with special needs. Early Child Development and Care, ۱۷۴ (۱), ۷۹-۵۹
- Sadock, B. J. & Sadock, V. A. (2003). Synopsis of Psychiatry, Behavioral Sciences/ Clinical Psychiatry, Ninth Edition, Lippincott, Willi, Williams & Wilkins.